

Ukraine. The existence of such a feature of political consciousness of the Ukrainians as the «syndrome of today», which is a sort of a defense reaction of the consciousness to phenomena and processes happening in the political system of the society, has been substantiated. It has been shown that such a state of the political consciousness is destructive both for an individual and for the society in general. A powerful mechanism of forming the «syndrome of today» is political technologies which are applied through modern means of communication, namely, television, the Internet (social networks, blogs, Youtube).

Keywords: political consciousness, syndrome of today, trust, crisis, political technologies, mass media.

УДК 32:179.6

Воляннюк О. Я.

ГЕРОЇЧНИЙ ДИСКУРС: ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТЬ І КОНЦЕПЦІЙ

Розглядається політологічний зміст концептів «героя», «героїзму», «героїчного дискурсу». Описані існуючі підходи до проблеми та можливі перспективи її дослідження у рамках сучасної політичної науки. Стверджується, що стратегії героїзації можуть як інтегрувати спільноти, так спричиняти до суспільно-політичних криз. Героїзація розглядається у структурі політико-ідеологічної інженерії, а також політики національної пам'яті. У нових суспільно-політичних реаліях назріли складні й неоднозначні завдання наукового дослідження сприйняття героїчного, псевдогероїчного й антигероїчного у сучасному українському суспільстві, творення самостійного і впізнаваного дискурсу героїки.

Ключові слова: герой, героїчний дискурс, політика, політичний дискурс, політика пам'яті, політичні практики.

Поняття героїчного, як і місце героїчного у політичному житті суспільства, з першого погляду, нашоухує на абстрактні міркування та метафоричні судження. Разом з тим, політологічний аналіз героїчного дискурсу допомагає розпізнавати існуючі у суспільстві орієнтації, ті особистісні риси, вчинки, діяльність, поведінкові моделі, які у конкретний час цінуються та уславлюються конкретним суспільством або його елітою. Детальне вивчення героїчного дискурсу українського народу, що відображається в уявленнях про національних героїв, практиках їх вшанування, пам'ятних знаках, текстах, власних назвах вулиць тощо, до деякої міри дозволяє розкрити існуючі у суспільстві цінності, пріоритети, суперечки.

Вивчення, обговорення та популяризації проблематики «героїчного-супергероїчного-псевдогероїчного-контргероїчного-постгероїчного» у сучасному українському суспільстві набуває особливого значення. Останні суспільно-політичні перетворення помітно актуалізували цю тематику у громадській, політичній, науковій і мистецькій площинах. Поняття «герой» у публічному дискурсі вживається все частіше. Пошук відповідей на складні запитання, пов'язанні з героїчним вчинком, героїчним моментом в історії, національним пантеоном героїв, є одним із витребуваних завдань порядку денного гуманітарного розвитку України.

Символічні для народу особистості, їх внесок у суспільні справи упізнаванні на загал, але потенційно можуть викликати різні судження, інтегрувати спільноти або спричиняти до суспільних криз. Персоніфікація минулого однаково важлива у внутрішньо- та зовнішньополітичному житті. Взірці людей, що у різні епохи зближували/віддаляли народи, регіони, цивілізації, слугують важливим орієнтиром для тих, хто про них пам'ятає в наш час. Часом сама лише згадка видатного імені структурує спілкування, допомагає суб'єктам комунікації за відповідними реакціями ідентифікувати соціальні вподобання, ідейні погляди, політичні переконання співрозмовника

Категорія «героїзм» значною мірою метафорична. Асоціативний ряд проблеми героїчного залучає до її осмислення також категорії подвигу, вчинку, обов'язку, відповідальності, патріотизму, благородства, саможертвності, безкорисності, звитяги. Вести мову про героїв доцільно з позицій сучасного вчення про дискурси. У сучасній енциклопедичній літературі з політології «дискурс політичний» (з лат. словом *discursus* – міркування, доказ) трактується як сукупність актів мовлення, здійснених у політичній сфері з метою висловлення, обстоювання та поширення певних уявлень. У вузькому розумінні, політичний дискурс є обміном раціональними поглядами на суть тієї чи іншої суспільної проблемами та способи її розв'язання, кожен із учасників якого обстоює свою позицію [12, с. 219]. Можливості дискурсивного обміну особливо значимі для розвитку сучасного цивілізованого, демократичного, відкритого до змін та інновацій суспільства. У широкому сенсі політичний дискурс є складним конструктом мовних форми, символів, значень, кодів, комунікативних актів та дій. Політика, як спосіб взаємодії, артикуляції і погодження різних інтересів, як сфера владарювання і розподілу влади, конструювання, відтворення і перетворення світу, сама по собі є також дискурсивною практикою, своєрідним змаганням різних дискурсів, в тому числі й героїчних.

Герої – це люди, що у народній пам'яті чи офіційному дискурсі інтеріоризуються у деякі ікони/символи/коди. Зі позицій сучасної семіотики, теорії знакових систем (Р. Барт, М. Бахтін, Ю. Лотман, Ч. Пірс та ін.), пам'ять про такі образи динамічна, а її функціонування включає три складові: значення, інтерпретатори та інтерпретанти. У наукових, науково-популярних, художніх джерелах героїзм розглядається як продукт ідеологічної інженерії, народної творчості, міфологізованого світогляду. Це водночас й потужний людський капітал, інтелектуальний ресурс, взірць для наслідування суспільства. Конструювання героїчного дискурсу є невід'ємною частиною політичної комунікації, що створює сприятливі умови, з однієї сторони, для політичних маніпулювань суспільною свідомістю, з іншої ж – для стабілізації політичного середовища, прогнозування політичних процесів, інтеграції суспільства, його мобілізації навколо спільних стратегій розвитку. У структурі політичної культури суспільства героїчний дискурс може виступати як позитивним інтегруючим началом, так і ще однією маніпулятивною технологією впливу на свідомість людей. Крім іншого, пошанування героїв – це такі соціально-політичні й культурні практики, що допомагають не лише зберігати пам'ять про минуле, але й формулювати у суспільстві чіткі запити й вимоги до людини.

Дискусійний зміст поняття «герой» відмічає вітчизняний дослідник О. Гриценко, що вкладає у центр цієї дефініції передусім широковідому постать. На думку вченого, герой – це той, хто принаймні раз вчинив щось видатне, велике, й завдяки цьому уславився — як не серед сучасників, то в наступних поколіннях. Концепція героїчного діяння помітно різниться в різних культурах і в різні епохи. Існують й різні види слави. Через це можна говорити про різні культурно й історично обумовлені види героїв, зокрема, про вид героя, найхарактерніший для певної національної культури [1, с. 4-10].

Одним із зачинателів дискусії про місце героїв та героїчних подій в суспільному житті вважають Т. Карлайла. Поклоніння героям або його відсутність дослідник розглядав як випробування на чесноти для певного покоління. Світ має підкорятися тому, хто здатен мислити і бачити, – пише вчений. Світ спроможний бачити в об'єкті поклоніння або благословенне і сонцесяйне, або неблагословенне буревійне і громоподібне, але ніяка в світі сила неспроможна змінити об'єкт поклоніння. Герої вчать, керують, виступають у ролі правителя, пастиря тощо. І справа не в тому, як ми називаємо Одіна – богом, пророком, пастирем, або ще якимось; а в тому чи віримо ми словам його: ось в чому річ. Якщо його слово правдиве, ми маємо увірувати в нього і з цією вірою ми маємо діяти. Яким ім'ям його назвати і як прийняти – це, головним чином, лишається на наш розсуд. Він, що втілює нову Правду, нове глибше розкриття Таємниці Всесвіту – він воістину посланий з небес; і йому мають упокоритись і упокоряться [4]. В наш час можливі не усі пропоновані Т. Карлайлом наприкінці XIX ст. феномени героїв: Герой як Божество (Одін), Герой як пророк (Магомет),

Герой як поет (Данте, Шекспір), Герой як пастир/священик (Лютер), Герой як літератор (Джонсон, Руссо, Бернс), Герой як король (Кромвель, Наполеон) [16], але слугують певними прототипами сучасних персонажів.

Роль героїчних образів у соціальному житті значною мірою розкрита у рамках психоаналізу. До прикладу, К. Юнг серед інших архетипів (Самості, Матері, Дитини, Тіні, Персони, Аніми, Анімуса, Злого Духа та ін.) виокремлював і архетип Героя. Ці образи дослідник описує як типові, вузлові, рубіжні для увиразнення індивідуального з колективного, а також як пошук гармонії між позасвідомим та свідомим [15]. У працях багатьох вчених (Г. Лебон, Ф. Ніцше, Х. Ортега-і-Гассет, Г. Тард, Е. Фромм, З. Фройд, К. Юнг та ін.) обґрунтовано психологічну потребу більшості людей підкорятися волі вибраних, кращих, схильність до наслідування, копіювання правлячих кіл. Такий пошук нових способів самоідентифікації зі соціальним середовищем, зокрема й через злиття з групою, окремими зразками для наслідування («героями»), а також через відсторонення від ворогів, противників, протиставлення себе «антигероям», особливо активізується у кризові, переломні періоди суспільно-політичного життя, відзначені втратою особистістю колишніх маркерів власної ідентичності. Суспільні уявлення про святість влади підносять її над будь-якими законами чи нормами моралі цього ж суспільства, при цьому не в останню чергу через те, що образу героя (уособленню абсолютного добра, надприродних чудес, месіанізму) протистоїть образ ворога, уявлення про абсолютне зло, втаємничені змови, руйнівництво.

Американський дослідник Дж. Кемпбелл узагальнює різноманітні існуючі наративи та міфи про героїчне, підводить їх до універсальної схеми соціального народження, загальної парадигми, вважаючи, що змістом героїчного міфу є обряд ініціації, покидання героєм батьківського дому, його мандри, подальші пригоди, труднощі, випробування та, зрештою, тріумфальне повернення [6].

Активно послуговується героїчним дискурсом й сучасна теорія та практика брендингу, в т. ч. й політичного. Це також зручний інструмент конструювання іміджів політичних діячів або політичних організацій. Сучасні дослідники підкреслюють, що, у своїй переважаючій основі, лише декілька великих історій та сюжетних ліній повторюються у безлічі героїчних образів, які пропонуються сучасному споживачеві. Архетипи хорошого хлопця, блазня, коханця, правителя, творця, мудреця, шукача, турботливого, простодушного, героя, чарівника, бунтаря є визначальними у сприйнятті дійсності. При тому існує безкінечна кількість варіацій на тему героїзму, але в кожній з цих історій герой одержує тріумфальну перемогу над злом, нещастями або важким завданням, надихаючи всіх нас. Природне оточення для героя – це поле битви, спортивне змагання, вулиці, робоче місце, джунглі політики чи будь-яке інше місце, де труднощі або виклики вимагають мужніх і енергійних дій. Коли у людини активізується архетип героя, у ньому прокидається честолюбство і готовність прийняти виклик. Зустрічаються й вимушені герої. У будь-якому випадку, кинутий виклик надихає героя, несправедливість приводить його в лють, і він швидко і рішуче реагує на труднощі. Герої пишаться дисципліною, зосередженістю і здатністю робити нелегкий вибір. Вони інстинктивно захищають тих, кого сприймають безневинними, вразливими і нездатними допомогти собі самостійно. Герої часто виявляють якості, недосяжні свідомості звичайних людей. Насправді ж, як зауважують американські дослідники М. Марк та К. Пірсон їх секрет полягає у тому, ким вони є, а не в тому, що вони роблять [8, с. 107-122].

В інформаційну добу сутність та значення героїчного дискурсу значною мірою трансформується під впливом теорій інформаційного суспільства. Про поняття героя, героїчного і їх перетворення зі змінами у сфері візуальних технологій зв'язку пише відомий американський дослідник символічного середовища існування людини Л. Стрейт. Моделі прославлення, відзначення та форми «привабливості» героїв залежать від засобів масової інформації, функція яких полягає у залученні відповідної аудиторії. Цей факт значною мірою демократизує і тривіалізує героя, або ж за допомогою комп'ютерних технологій створює

навколо героя деякий неоміфічний статус. Вчений переконаний, що без комунікування (усного, писемного, друкованого, електронного) про героя не було б і самих героїв [17].

В епоху «селфі» особливо актуально звучить припущення М. Еліаде, який зазначає, що персонажі коміксів є сучасною версією міфологічних та фольклорних героїв. Фантастичні персонажі набувають популярності завдяки дволикій природі своєї особистості. З одного боку, це непомітні малозначущі люди, з іншої ж – герої зі прихованими надлюдськими здібностями, про які мріють пересічні люди [14].

У сучасному суспільно-політичному житті образи героїв чи антигероїв є вже не стільки ціннісними орієнтирами, але певними типажми, що мусять відповідати масовим очікуванням, запитам аудиторії, електоральним настроям. Героїчний дискурс сучасності характеризується досить обмеженим набором сюжетних схем і персонажів, «масовою» типізацією героїв. На цю особливість зокрема звертає увагу Ю. Левада: якщо на початку століття найбільш популярними героями американської публіки були бізнесмени і «політики з народу», то останнім часом їх місце в системі «орієнтацій» займають кіноактори і т. п. «Ідоли роботи» заміщуються «ідолами дозвілля» [7, с. 64]. Специфічний персонаж, головний герой ХХ ст. – людина масова, джін, випущений з пляшки, виявився «усередненою» людиною, яка значно вплинула на всі процеси і зміни, від виробництва до воєн, від системи цінностей і соціальної міфології до спорту і дозвілля. Він – масовий виробник і масовий споживач все більшої кількості і різноманітності благ. Він уміє працювати і розуміє необхідність роботи, але більше цінує дозвілля, сім'ю, малі побутові радощі життя. Він – не герой і в звичайних умовах – не шанувальник героїв. Він пишається тим, що він звичайний, простий чоловік. Він не вірить у користь утопій і переворотів, але сподівається на поступове поліпшення власного життя і життя своїх дітей. Він приземлений, вузько практичний у своїх інтересах; його прототип в роки «героїчних» страждань таврували як обивателя, міщанина та ін. Він є головним і ефективним противником бунтів і революцій ХХ століття. Він технічно грамотний, освоїв побутову техніку, автомобіль, а в найближчі роки стовідсотково освоїть комп'ютер з Інтернетом. Він вірить у науково-технічний і медичний прогрес, але не чекає від нього чудес, що змінюють уявлення про життя і щастя. Він практичний космополіт, здатний жити, вчитися, працювати, відпочивати в будь-якій точці земної кулі, що, втім, не заважає йому відчувати певну прихильність до батьківщини. Зазвичай, він не любить деспотів і деспотизму, але в екстраординарних ситуаціях може створювати їх і ставати їх жертвою. Він задає тон, служить зразком для наслідування з боку інших, але не становить більшості в світі, викликає ненависть обділених [7, с. 106-107].

З позицій сучасної концепції студій пам'яті (memory studies) героїчний дискурс складають образи реальних чи винайдених історичних персонажів, які у колективній пам'яті чи суспільній свідомості набувають визначних характеристик, є упізнаваними, ідентифікуючими та асоціативними для певної спільноти людей. Такий дискурс значною мірою визначає структуру суспільної пам'яті, її зміст: інформативне, емоційне, смислове навантаження. Оповіді про героїв, які накопичуються суспільством разом з його розвитком, є важливими «ареалами/ місцями пам'яті» (за вже класичним визначенням французького вченого П. Нора [11]), своєрідними «слідами минулого у теперішньому», одночасними символами у свідомості людей розриву між дійсними і минулими подіями та їх історичної спадкоємності. Динаміка розвитку суспільної пам'яті про героїчне залежить від актуальних політичних запитів. До прикладу, Л. Леві пише: «Пам'ять стає гучнішою, коли окремим індивідам чи окремій нації потрібно означити себе як жертву або як героя; вона стає мовчазнішою або навіть зазнає амнезії, якщо минуле вважається злочинним» [3, с. 259]. «Герой»-«Антигерой» у сучасному словнику зі студій пам'яті розглядаються як антитеза пам'яттєво-ідентичнісного дискурсу, побудована на наділенні одних людей героїчними позитивними рисами, а інших – на позбавленні таких рис [9, с. 71].

Увиразнюють поняття героя та героїчного у політичному житті суспільства й сучасні вчення про політичні міфи. Невипадково, до механізмів та прийомів створення політичних міфів політологи відносять сакралізацію й харизматизацію вождів, героїзацію подій і діянь

окремих історичних осіб, визначення ідеалу нової людини. Дослідники підкреслюють, що в наші дні політичному міфу властиві персоніфікований характер (міфологізація окремого політичного суб'єкта або інституту), одночасна синкретичність (цілісне розуміння світу) та біполярність (суперечності «ми – вони», «свій – чужий», «добрий – злий», «герой – ворог») [2; 13]. Міфологічна логіка не визнає безособових, об'єктивних причин реальних змін події або явища, натомість віддає перевагу образам, в т.ч. й образам конкретних осіб або груп осіб. Домінуючих позицій відтак набуває архетип «героя» і «антигероя», на основі якого конструюються іміджеві стратегії політиків та політичних сил.

Героїчний дискурс – це обмін думками та оцінками з приводу народження, смерті та воскресіння героя, в якому втілені сподівання народу. «Вплетений» у політичну канву, такий дискурс передбачає публічні обговорення саме тих політичних персонажів, які втілюють ідеї, ідеали, цінності, інтереси певного соціально-політичного ладу. Фігура політичного актора, його відповідність усталеним у суспільстві прототипам героїчного створює суттєві передумови для його легітимізації як представника народних інтересів.

У незалежній Україні громадська думка про героїчні постаті та події, а також фаховий інтерес до проблематики змінювалися. З відродженням державності актуалізувались пошуки національних героїв, повернення у публічний дискурс сімейних спогадів, репресованої пам'яті про видатних українців. Разом із тим, державні практики героїзації та суспільні розчарування ними в перехідний період значною мірою знецінили саме поняття «герой», що довгий час залишалося непроговореним. Не завжди послідовною була практика нагородження відзнакою Герой України, що в останні роки супроводжувалась помітними дискусіями та навіть міжнародними суперечками. Зрештою, зі загальної кількості (11) нагороджених у 2013 р. 3 – представники Донецької області, 2 – Луганської, 2 – Дніпропетровської, по 1 – Волинської та Вінницької, 2 – м. Київ. Пафос героїки в офіційному дискурсі резонував зі реаліями постгероїчної дійсності. У світлі поширених уявлень про політику як брудну справу, сумісність героїчного і політичного видавалася настільки ж сумнівною, як і зв'язок політики і моралі. Відчутний і дисбаланс представлення тематики українського героїзму у науковому дискурсі, освітній діяльності, вітчизняній політиці, громадській сфері, культурному житті суспільства.

Поряд з тим, що шкільна програма навчального курсу з історії України налічує 202 імені історичних персонажів, численні дослідження в учнівських і студентських аудиторіях засвідчують низький рівень обізнаності у цій сфері. Серед молоді зростає число тих, хто не визнає жодних кумирів. У соціології це явище формулюється як «зникнення значимих дорослих». У якості героїчних постатей молодь все частіше обирає замість поп-зірок, спортсменів, шоуменів – своїх близьких. Частина з них ностальгує за минулим своїх дідусів і бабусь, що загрожує переростанням у т.зв. «контрреволюцію внуків».

У грудні 2012 р. газета «Дзеркало тижня» публікує експертну думку з проблеми героїчного у незалежній Україні. Серед запитань журналістів: «Чи потрібні Україні герої? Якщо так, то якими вони повинні бути?». Відомі науковці України, експерти в галузі соціальної психології, соціології, судової психіатрії, в той час сходилися на думці про те, що т.зв. герої їх доби, – люди публічні й успішні, – ігнорують соціальні інтереси, є абсолютно порожніми у ціннісному розумінні, багато заробляють і багато привласнюють, але не діляться своїми знаннями, силами і т.д. Героїзацію характеризували як стратегію неадекватну; властивість архаїчного мислення, фанатизму; ностальгію за розділенням світу на чорне і біле; псевдопроблему, що відволікає суспільство від реальних проблем. Тоді серед героїв називали паралімпійський рух, окремі випадки порятунку людей ціною власного життя, і навіть членів власних сімей [5].

Втім реалії Революції гідності та військово-політичного конфлікту на Сході України суттєво актуалізували проблематику, наповнили її конкретним змістом. Вже у 2014 р. Український інститут національної пам'яті спільно з Національним художнім музеєм України започатковує проект експертного опитування, покликано зібрати цілісне, неупереджене, об'єктивне знання і оцінки, а також сформулювати фахове середовище навколо

згаданої проблематики, для розуміння феномену «героїчного» в сучасному українському суспільстві та формування політики національної пам'яті. Відповіді експертів відрізнялись значно ширшим спектром поглядів та позицій [10].

Героїзація, крім іншого, належить до сфери політико-ідеологічної інженерії, специфічної зони ризику й тонкого впливу на культуру та свідомість громадян. Як вказує А. Киридон, на героїзацію особистості впливає комбінація сукупності чинників – історична ситуація (затребуваність на героя); цінності епохи/ суспільства; стабільність/ нестабільність ситуації історичного розвитку; дія закономірностей і випадковостей в історії; особистісні характеристики героя. Практично той же комплекс чинників може призвести до породження антигероя [9, с. 72]. Такий перелік варто доповнити також конкретними політичними практиками, діяльністю зацікавлених зовнішньополітичних акторів, держави та громадянського суспільства, медійними проектами, спрямованими на героїзацію окремих постатей та історичних сюжетів. Героїчний образ або момент, – зафіксований у художньому образі, навчальній літературі, дослідницькому проекті, кінематографі, театралізованому дійстві, анімації, відео-грі, інтерактивному веб-ресурсі, соціальній рекламі, комерційному бренді, власних назвах об'єктів довколишнього ландшафту, меморіалі, історичному календарі, традиції вшанування, – лише посилюватиметься у суспільній свідомості.

Дискусійною видається роль держави у провадженні цілеспрямованої політики героїзації. Вочевидь держава мала би розділяти ці функції з такими інституціями як засоби масової інформації, науково-дослідні установи, громадські організації, творчі колективи, церкви, навчальні заклади, музеї та ін. Разом з тим, практики соціальних виплат, пільг, державних нагород та звань залишаються дієвими механізмами сучасної політики героїзації.

У нових суспільно-політичних обставинах назріли складні й неоднозначні завдання: окреслити самостійний і впізнаваний дискурс життєствердної і трагічної героїки України; з'ясувати актуальні проблеми сприйняття і розуміння героїчного, псевдогероїчного та антигероїчного у сучасному українському суспільстві; встановити межі й можливості персоніфікації українського минулого; заповнити пустку, що залишилася на місці лєнінопадів; розвінчати міфи про конфліктогенність/ворожість героїчного дискурсу в незалежній Україні; популяризувати героїчні віхи національної історії. Намітився пошук консолідуючих постатей-символів української історії. Зростає вимога дотримання гендерного балансу в освітленні героїчного вчинку та героїчної біографії. Особливого чуття потребує проблема ставлення до живих героїв, видатних особистостей, що живуть серед нас. Складними є й зарубіжні оцінки національних героїв України, міжнародні баталії навколо визнання та «подільності» героїв, можливості й способи представлення видатних українців на міжнародній арені. Окремий напрям політики героїзації становлять також практики дегероїзації, розвінчування міфів про героїчні постаті і події, дерадянзації політико-комеморативного простору, десакралізації насильницького героїзму.

Наведені позиції не вичерпують заявленої проблематики. Перспективним видається подальший розвиток такого напрямку політології, що вивчав би існуючі та можливі політичні практики героїзації, зокрема зі залученням методології політичної портретистики, новітніх підходів до осмислення місця «героїв», «псевдогероїв» і «антигероїв» у політиці, концептів поколіневого аналізу, політико-антропологічного, аксіологічного, людиноцентричного змісту політичного життя сучасного суспільства.

Використана література:

1. Герої та знаменитості в українській культурі [Текст] / О. Гриценко (редактор-упорядник). — К.: УЦКД, 1999. — 352 с.
2. Евгеньева Т. В. Социально-психологические основы формирования политической мифологии [Текст] / Т. В. Евгеньева // Современная политическая мифология: содержание и механизмы функционирования. — М., 1996. — С. 45-58.
3. Європа та її болісні минушини [Текст] / Авт.-упоряд. Ж. Мінк і Л. Неймайер у співпраці з П. Боннарром; Пер. з фр. Є. Марічева. — К.: Ніка-Центр, 2009. — 272 с.

4. Карлайл Т. Герої та героїчне в історії [Електронний ресурс] / Томас Карлайл; з англ. перекл. Г. Дика // Український журнал іноземної літератури «Всесвіт». — Режим доступу : http://www.vsesvit-journal.com/index.php?option=com_content&task=view&id=980&Itemid=41.
5. Котляр А. Без героїв? [Електронний ресурс] / Алла Котляр // Газета «Дзеркало тижня». — Режим доступу : http://gazeta.zn.ua/SOCIETY/bez_geroev.html.
6. Кэмпбелл Дж. Тысячеликий герой [Текст] / Дж. Кэмпбелл; пер. с англ. — М.: «Рефл-бук», «АСТ», К.: «Ваклер», 1997. — 384 с.
7. Левада Ю. А. Сочинения: избранное: социологические очерки, 2000-2005 [Текст] / Ю. А. Левада : [сост. Т. В. Левада]. — Москва : Издатель Карпов Е. В., 2011. — 507 с.
8. Марк М. Герой и Бунтарь. Создание бренда с помощью архетипа [Текст] / М. Марк, К. Пирсон. — СПб.: Изд-во «Питер», 2005. — 335 с.
9. Національна та історична пам'ять [Текст]: словник ключових термінів / кер. авт. кол. А. М. Киридон. — К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2013. — 436 с.
10. Наші герої: експертний погляд [Електронний ресурс] / Експертне опитування Українського інституту національної пам'яті та Національного художнього музею України. — Режим доступу : <https://docs.google.com/forms/d/1ujNHco9fzQhKWQe7X6uGFDyjlFwx78yyFosg-6SvesA/viewform>.
11. Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять [Текст] / П'єр Нора; Пер. з франц. Андрій Репа. — Київ: Кліо, 2014. — 272 с.
12. Політична енциклопедія [Текст] / Редкол.: Редкол. Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. — К.: Парламентське видавництво, 2011. — 808 с.
13. Шайгородський Ю. Ж. Політика: взаємодія реальності і міфу [Текст] / Ю. Ж. Шайгородський. — К.: Знання України, 2009. — 400 с.
14. Элиаде М. Аспекты мифа [Текст] / М. Элиаде; [пер. с франц.]. — М.: Академический Проект, 2000. — 222 с.
15. Юнг К. Архетипы і колективне несвідоме [Текст] : наукове видання / К. Г. Юнг; пер. з нім. К. Котюк ; наук. кер. О. Фешовець. — Львів : Астролябія, 2013. — 588 с.
16. Carlyle T. Lectures on Heroes. Chartism. Past and Present [Electronic Resource] / Thomas Carlyle Sartor Resartus. — London : Chapman and Hall, Limited, 1890. — 308 p. — Mode of access : <http://www.gutenberg.org/files/20585/20585-h/20585-h.htm>.
17. Strate L. The faces of a thousand heroes : The impact of visual communication technologies on the culture hero [Text] / Lance Strate // The New Jersey Journal of Communication. — Spr. 1995. — V.3, n.1. — P. 26-39.

Воляннюк О. Я. Героический дискурс: политологический анализ понятий и концепций

Рассматривается политологическое содержание концептов «героя», «героизма», «героического дискурса». Описаны существующие подходы к проблеме и возможные перспективы ее исследования в рамках современной политической науки. Утверждается, что стратегии героизации могут, как интегрировать общества, так вызывать в общественно-политической жизни кризисы. Героизация рассматривается в структуре политико-идеологической инженерии, а также политики национальной памяти. В новых общественно-политических реалиях назрели сложные и неоднозначные задачи научного исследования восприятия героического, псевдогероического и антигероического в современном украинском обществе, создание самостоятельного и узнаваемого дискурса героики.

Ключевые слова: герой, героический дискурс, политика, политический дискурс, политика памяти, политические практики.

Volyanyuk O. The Heroic Discourse: the Political Analysis of Terms and Concepts

The political content of concepts «hero», «heroism», «heroic discourse» are consider. The current approaches to the problem and possible prospects for research in the framework of modern

political science are described. It is alleged that glorification strategy can both integrate community as to the cause of social and political crises. Glorification in the structure of political and ideological engineering as well as of the national memory is seen. The new social and political realities of overdue tasks are complex and controversial scientific study of perception heroic and antyheroic in modern Ukrainian society, the creation of an independent and recognizable heroic discourse.

Keywords: hero, heroic discourse, politics, political discourse, memory policy, political practices.

УДК 316.613.432-029:32

Дьоміна О. С.

ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ТА ПОЛІТИЧНА ОСВІТА ГРОМАДЯН У СВІТЛІ ПРОБЛЕМ НЕДОВІРИ ДО ВЛАДИ

В статті розглядається одна з ключових проблем, пов'язана з українськими реаліями формування духовних засад політичного процесу – проблема довіри до влади та її взаємозв'язок з формуванням політичної духовності нації. Громадянсько-просвітницька і культурно-освітня діяльність національно налаштованої політичної, культурної, освітянської, наукової еліти розглядається не просто як інструмент максимальної легітимізації влади, але й спосіб укорінення відчуття довіри до неї і, що найголовніше, дозволить відчутти населенню України власну національну гідність і силу, здатність самостійно керувати власною долею.

Ключові слова: легітимність, делегітимація, політична соціалізація, політична освіта, політичне виховання, політичні цінності, політична духовність, політичний процес, громадянське суспільство.

Питання взаємозв'язку та взаємозалежності легітимності політичної влади та духовних основ політики є надзвичайно актуальним, і водночас, мало досліджуваним, далеким від теоретичного та практичного вирішення у сучасній Україні. Слід зазначити, що дослідники не завжди пов'язують розвиток політичної духовності з процесом владної легітимації. Хоча подібний взаємозв'язок є очевидним. Нелегітимний політичний режим суперечить демократичним цінностям, розгортанню громадських ініціатив, власне людському виміру політики.

Традиційно під легітимністю (від лат. – законний, правомірний, належний, справедливий) розуміють здатність того чи іншого політичного режиму досягти суспільного визнання та виправдання обраного політичного курсу, прийнятих ним політичних рішень, кадрових або функціональних змін у структурах влади [1, с. 304].

Сучасну теорію легітимної політичної влади складно досягнути без праць німецького вченого М. Вебера, котрий власне й запропонував ввести цей термін до категоріального апарату політичної науки. Вже класичною сьогодні є класифікація різновидів легітимності за М. Вебером: традиційна, що формується на підставі усталених звичаїв, традицій, норм культури; харизматична, емоційно-вольова та емоційно-містична; раціональна, що базується на апеляції до чинних законів, які з формального погляду є нормативним відображенням розумних суджень [2].

У сучасних умовах жоден з типів легітимності сам по собі не може задовольнити вимог повноцінного розвитку політичного процесу. Адже залежно від конкретних потреб режиму відбувається взаємодоповнення раціональних та ірраціональних засобів легітимації, їх синтез, якому поміркована влада намагається надати органічних форм. Процеси демократизації передбачають легітимність як невід'ємну умову існування та здійснення